

İNSANLIĞA DÜŞÜRÜLEN GÖLGE: REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN HİKÂYELERİNDE ŞİDDETE MARUZ KALAN ÇOCUKLAR

Zehra YAZBAHAR*

Öz: Edebiyat hayatına şiirle başlayan ve sonrasında tiyatrodan çeviriye, romandan hikâyeye, gezi yazısından incelemeye kadar farklı edebî türlerde eserler ortaya koyan Reşat Nuri Güntekin (1889-1956), Türk edebiyatının önemli sanatçılarından birisidir. Özellikle *Çalkuşu* romanıyla anılan Reşat Nuri, romanlarıyla bilinmesine ve Cumhuriyet Dönemi Türk romanının kurucusu olarak kabul edilmesine rağmen romanlarından önce kaleme aldığı hikâyeleri de edebiyat tarihinde önemli bir yere sahiptir. Edebî kimliğinin, bilhassa romancı kimliğinin gelişimine katkı sağlayan hikâyelerinde çoğunlukla realist davranan yazar, okuyucuya toplumun panoramasını sunar. Diğer bir ifadeyle toplumun hem toplumsal ve siyasal hem de kültürel ve ekonomik alanlarına değinir. Olgunluk döneminde hikâyeye yazmayı bırakan Reşat Nuri'nin hikâyelerini incelediğimizde aile, aşk gibi bireysel temalı hikâyelerinin yanında toplumsal, sosyal, kültürel ve siyasal olaylara dikkat çektiği hikâyeleri de olduğunu görmekteyiz. İrdelediği toplumsal ve sosyal sorunlar arasında ihmal edilen ya da şiddete maruz kalan çocuklar da vardır. Bu makalede Reşat Nuri'nin “Bir İstifa”, “Hasta Çocuk”, “Bilek Saati”, “Çocuk Kavgası” ve “Cazibe” başlığını taşıyan hikâyelerinden yola çıkılarak bahsi geçen hikâyelerde çocuğa şiddet konusuna odaklanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Reşat Nuri, hikâye, çocuk, şiddet, çocuk istismarı.

Dark Shadow of Humanity:

Children Victims of Violence in the Stories of Reşat Nuri Güntekin

Abstract: Reşat Nuri Güntekin (1889-1956), who started his literary life with poetry and then produced works in different literary genres from theater to translation, from novel to story, from travel writing to analysis, is one of the important artists of Turkish literature. Although Reşat Nuri, who is especially known for his novel *Çalkuşu*, is known for his novels and is accepted as the founder of the Turkish novel in the Republican Period, the stories he wrote before his novels also have an important place in the history of literature. The writer, who is mostly realistic in his stories that contribute to the development of his literary identity, especially his novelist identity, presents the reader with the panorama of the society. In other words, it refers to both social and political, cultural and economic areas of society. When we examine the stories of Reşat Nuri, who stopped writing stories during his maturity period, we see that he has stories with individual themes such as family and love, as well as stories that draw attention to social, social, cultural and political events. Among the social and social problems that it examines, there are also children who are neglected or exposed to violence. In this article, based on Reşat Nuri's stories titled “Bir Resignation”, “Hasta Çocuk (Ill Child)”, “Bilek Saati (The Wrist Watch)”,

* Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gümüşhane. E-posta: zehra-yazbahar@hotmail.com. ORCID ID: 0000-0003-0419-1660.

“Çocuk Kavgaı (The Child Quarrel)” and “Çağrı (The ChARM)” the subject of violence against children will be focused on in the aforementioned stories.

Keywords: Reşat Nuri, story, child, violence, child abuse.

*Çocuklar geleceğimizin güvencesi,
yaşama sevincimizdir. Bugünün çocuğunu,
yarının büyüğü olarak yetiştirmek hepimizin
insanlık görevidir.
Mustafa Kemal Atatürk¹*

Giriş

II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin mühim yazarlarından olan ve edebiyata merakı çocukluk yıllarında başlayan Reşat Nuri Güntekin, birçok sanatkar gibi edebiyat hayatına şiirle adım atıp hikâye, roman, tiyatro, çeviri, gezi yazısı ve inceleme ile devam eder. Farklı türlerde eserler yazmasına rağmen romancılığıyla tanınan yazarın kaleme aldığı yüzlerce hikâyesi, onun Türk hikâyeciliğinde de oldukça önemli bir yere sahip olmasını sağlar. Öyle ki modern hikâyeciliğin kurucuları arasında yer alan Ömer Seyfettin, “(...) Reşat Nuri diye bir genç var. Aman cancağızım ondan yazı alalım (Zaman)a gayet vâkıfane tiyatro tenkidleri yazıyor. Ama hikâyeleri de enfes... Enfes... Enfes...” (Yusoğlu, 2020: 10) sözleriyle Reşat Nuri'nin hikâyeciliğini över.

“Asıl hikâye zevkini ve hikâye yazmak emelini Hâlid Ziya Bey'i okurken duydum. Bugün eser demeye lâyık bir şey vücuda getirebilirdiysem onu Hâlid Ziya Bey'e medyun olacağım.” (Yücebaş, 1957: 41) diyerek kendisineserleriyle etkileyen ismin Halit Ziya olduğunu belirtmekle birlikte “«Sokrat'ı severim fakat hakikati daha çok.» sözünü tekrarlayarak eserlerdeki eksikleri Reşat Nuri nezaketiyle söylemekten de geri durmaz.” (Bulun, 2019: 45). 1917-1930 yılları arasında hikâyeye²yazan Reşat Nuri, olay (vaka) hikâyeciliği de dediğimiz Maupassant tarzı hikâyeyi, yani klasik hikâye planını (giriş, gelişme, sonuç) çoğu hikâyesinde uygulayarak aşktan aile ve çocuğa, yolsuzluktan bürokrasiye, Batı'nın yanlış algılanmasından dinin kişisel çıkarlar uğruna kullanılmasına, toplumsal yozlaşmadan toplumun cahilliğine ve gösterişe düşkünlüğüne kadar bireysel ve toplumsal birçok konuyu “kaba bir realite yerine dünya hali dedirtecek nitelikte işler.” (Kanter, 2006: 31). Hikâyelerinin çoğunda mizah, sosyal tenkit, mesaj verme ve farkındalık oluşturma ön plana çıkar. Sade ve anlaşılır bir dil ve üslupla okuyucuya seslenerek genellikle zaman ve mekân üzerinde durmaz. Çünkü umumiyetlesosyal, toplumsal, kültürel ve siyasî olaylardan ya da toplumsal çarpıklıklardan beslenen Reşat Nuri için asıl önemli olan, halkı belirli konularda bilinçlendirerek sosyal ve toplumsal mesajlar vermektir. Dolayısıyla zaman ve mekânın fonksiyonel olmadığı hikâyelerinde kişilere toplumsal bir boyut kazandırır.

¹<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c056/b032/tbmm230560320097.pdf>, Erişim Tarihi: 20.06.2021.

² Reşat Nuri'nin hikâyeciliği hakkında ulaşabildiğimiz ve yararlandığımız çalışmalar şunlardır: Aktürk, 2003; Karaburgu, 2021; Yusoğlu, 2020.

Dönemin değişimlerini hikâyelerinde gözler önüne seren yazar, bunu yaparken merkeze insanı alır. İnsana dair her olaya yer veren yazarın üzerinde durduğu konulardan birisi de -eserleriyle onu hikâye yazmaya sevk eden Halit Ziya gibi- çocuklardır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde öğretmenlik yapan ve iyi bir gözlemci olan Reşat Nuri; gözlemlediklerini ya da yaşadıklarını hikâyelerine yansıtıp bazen aile sevgisine muhtaç çocukları, bazen ailenin bilinçsiz ilgisine maruz kalan çocukları, bazen de şiddet gören çocukları kendi tecrübeleriyle birleştirerek anlatır. Biz; bu makalemizde onun çocuk temalı hikâyelerinde çocuğa uygulanan psikolojik ve fiziksel şiddet üzerinde duracağız.

Aydınlık Yüzlere Düşen Karanlık: Reşat Nuri'nin Çocuğa Şiddeti Ele Alan Hikâyeleri

Çocuklar her türlü ihmal ve istismardan korunmalı, onlar her koşulda yetişkinlerden daha özel ele alınmalıdır.

Mustafa Kemal Atatürk³

Çocukluk döneminde yaşanan olumlu ve olumsuz pek çok olay veya durum, çocuğun bütün hayatını etkiler. Çünkü bireyin davranış ve psikolojisinin şekillenmesi, genellikle çocukluk yıllarında meydana gelir. Bu yüzden hem fiziksel ve psikolojik açıdan sağlıklı bireylerin yetişmesi hem de toplumsal bütünlüğün korunması açısından çocukların doğru yetiştirilmesi oldukça önemlidir. Zira ailenin, yakınların ve çevrenin onlara davranışı ile ailenin demografik ve sosyoekonomik durumu, onların hayatlarının temelini atar. Reşat Nuri de toplum için böylesine önemli bir olgu olan çocuğa ve çocuğa şiddete, eserlerinin genelinde yer verdiği gibi hikâyelerinde de yer verir. Baş karakterin çocuk olduğu “Bir İstifa”, “Hasta Çocuk”, “Bilek Saati”, “Çocuk Kavgası” ve “Cazibe” hikâyelerinde⁴ fiziksel şiddetle ve fiziksel şiddetin beraberinde getirdiği psikolojik şiddetle karşılaşırız.

Çocuğun beslendiği ve eğitim aldığı ilk yer, hiç şüphesiz ailedir. Diğer bir ifadeyle çocuğun doğru ile yanlış ayırt etmeyi öğrenmesi en yakınındaki kişilerden başlar. Rol model aldıkları bu kişilerin davranışları, onların davranışlarını belirler. Sevgi, saygı ve hoşgörünün olduğu bir ortamda yetişen çocukların duygusal ve toplumsal gelişimi ile gerek psikolojik gerekse fiziksel şiddetle büyüyen çocukların

³<https://www.istanbul.edu.tr/tr/haber/cocuklar-her-turlu-ihmal-ve-istismardan-korunmali-her-kosulda-yetiskinlerden-dah-57007700460043004B0031003200550055003600660039007900700046006200610041004F003200370077003200>, Erişim Tarihi: 20.06.2021.

⁴ “Bir İstifa” ve “Hasta Çocuk” Reşat Nuri'nin *Tanrı Misafiri* isimli hikâye kitabında; “Bilek Saati”, *Sönmüş Yıldızlar*'da; “Çocuk Kavgası”, *Leylâ ile Mecnun*'dayer alan hikâyelerdir. Bu hikâyelerden yapılan alıntılar sadece sayfa numarası belirtilmiştir ve sayfa numaraları kaynakça kısmında verilen baskılara aittir. “Cazibe” de yazarın hikâye kitaplarına girmemiş hikâyelerinden birisidir ve hikâyenin metnine Oğuzhan Karaburgu'nun *Bir Sevgi ve Şefkat Ürpermesi Reşat Nuri Güntekin'in Hikâyeciliği* kitabından ulaşılmıştır, hikâyeden yapacağımız alıntıların sayfa numarası da bu kitabın kaynakça kısmında verilen baskısına aittir.

duygusal ve toplumsal gelişimi farklı olacaktır.⁵ Öğretmenlik yapan ve dolayısıyla çocuklarla etkileşim hâlinde bulunan Reşat Nuri, bazı hikâyelerinde çocuğun en yakını olan ailesinin çocuğa uyguladığı şiddeti ve bu şiddetin çocuk üzerindeki etkisini gözler önüne sererek konuyla ilgili farkındalık yaratmak ister. *Tanrı Misafiri* isimli kitapta yer alan “Bir İstifa”, bu hikâyelerinden birisidir. Askerden yeni terhis edilip göreve başlayan bir öğretmenin ilk dersinde gelecek dersi için öğrencilerinden “En Mesut Günüm” konulu yazı istemesini belirtmesi ile başlayan hikâyeye, mevzuun nasıl tertip ve tevsi edilmesi gerektiğini birkaç örnek ile göstermek amacıyla bazı öğrencilere söz hakkı vermesi ile devam eder. Bu söz hakkı, şiddet gören çocukların duygularını ve yaşadıklarını da bir bir açığa çıkarır. Öğrencilerden birinden “babasının hapse götürüldüğü günün” onun en mutlu günü olduğu cevabını alan öğretmen, şaşkınlığını gizleyemez. Fakir bir arabacı olan baba, sert bir mizaca sahiptir. Aynı zamanda kazandığı ya da bulduğu parayı, meyhanede içerek harcar. Gündüz sinirlendiği kişilerin hıncını gece karısından ve biri mektebe giden, diğeri dört yaşında olan çocuklarından çıkarır:

Aldığıını, bulduğunu meyhaneye götürür... Gece yarısı gelir... Gündüz kime kızmışsa gece onun hıncını annemden çıkarır, benden çıkarır. Dört yaşında bir kız kardeşim var... Gece oldu mu yatağını yükün içine sürükler... Tıpkı kedi yavruları gibi, efendim... Onlar da bizi kimse çiğnemesin diye köşelere saklanırlar ya... (s. 106).

Babasından insan gibi muamele görmediklerini “kedi yavrusu” benzetmesi ile açıklayan öğrenci için babasının arkadaşını yaralamasından ötürü on gün hapsedilmesi, ekmeklerinin olmadığı lakın gönüllerinin rahat olduğu zamanlardır. Kardeşinin annesinin yanında uyumaktan korkmadığı, geceleri yüreklerinin korkudan titremediği ve şiddet görmediği günler, onun en mutlu günleridir. Bu öğrenciden sonra üç öğrenciye daha söz hakkı veren öğretmen, çocukların yoksulluktan dolayı yaşadıklarını da dinler. Duydukları karşısında hem şaşırın hem de yüreği parçalanan genç adam, öğretmenlik için gerekli olan metaneti ve kalp katılığını kazanmak amacıyla mesleğinden istifa ederek jandarmada görev yapacağını okul müdürüne bildirir.

Çocuğunu dayakla terbiye etmenin doğru yetiştirme tarzı olduğunu düşünen ve kendi doğrularını ailesine dikte etmeye çalışan babanın çocuğuna uyguladığı şiddeti anlatan bir diğer hikâyeye, *Sönmüş Yıldızlar* kitabındaki “Bilek Saati”dir. Hikâyedeki olaylar, “cılız, hastalıklı, süzgülü yüzlü ve ince sesli” olarak betimlenen, bu özellikleriyle de arkadaşları tarafından sivrisineğe benzetilen Niyazi etrafında şekillenir. On bir yaşında olmasına karşın yedi yaşında gibi görünen Niyazi, küçük yaşından itibaren şiddet görür. Hem mektepte öğretmeni hem de evde babası Muharrem Efendi tarafından dövülür. Şiddete maruz kalan çocuk, şiddetten kaçabilmek için farklı savunma mekanizmaları geliştirir. Niyazi’nin şiddetten kurtulabilme umuduyla geliştirdiği savunma mekanizması da yalandır.

⁵ Kişilerin dış dünyayı algılayışı, ruhsal durumlarına göre değişiklik gösterir. Mutsuz olan birey, çevresindeki her şeyi olumsuzluklarıyla görürken mutlu olan birey, çevresindeki her şeyi olumlu yanlarıyla görür. Bu durum, “psikolojinin mekânı algılayışa yansması” olarak adlandırılır. Bunu, bahsini ettiğimiz olaya da uyarlayabiliriz. Çünkü çocuğun psikolojisi, dış dünyayı algılayışını etkileyecektir. Mutsuz bir çocukluk geçiren çocuğun ruh hâli, onun gelişimine de yansiyacak ve toplum içindeki yerini belirleyecektir.

Öğretmenin ya da babasının hoşuna gitmeyen bir davranış sergilediğinde ya suç başkasının üzerine atar ya da hoşla gitmeyen davranışı sergilediğini inkâr eder. Yine de bir türlü dayak yemekten kurtulamaz. Niyazi'nin “Kamçı Muharrem” olarak nam salan babası, sert bir polis memurudur ve şiddeti destekleyerek meşru hâle getirir. “Bir İstifa” hikâyesinde karşımıza çıkan baba gibi dışarıda kızdıklarından alamadığı hıncını evde karısı Huriye Hanım ve Niyazi'den alır. Ona göre bir babanın vazifesi çocuğunu şımartmak değil, mum gibi terbiye etmektir. Çocuğa gösterilen sevginin çocuğu şımartıp yüzüstü edeceğine inanır. Yani çocukla gerektiği zamanlarda, gerektiği kadar iletişim kurarak ve çocuktan ilgisini esirgeyerek fiziksel şiddetin yanında bir de duygusal şiddet uygulamış olur. Niyazi'nin istediği özelliklerde olmamasındansa ölmesini yeğleyecek kadar katıdır.

Niyazi, bir gün babasının saatini babasından habersiz alır ve saati çaya düşürür. Saatinin kaybolduğunu anlayan Muharrem Efendi'nin “— «Hanım, getir, ver şu kebaşışlerini bana... Aç şu mangalı... Onlar, ateşteki zadersunlar... Şimdi o çapkını yatağından çıkaracağım... Ya saati getirir, yahut da tek milvücudunu ateşte dağlarım... Yapar mıyım yaparım... Öyle hırsız yaşayacağına gebersindaha iyi!»” (s. 92) sözleriyle Niyazi'yi korkutması üzerine akşam vakti saati düşürdüğü çaya giden fakat saati bulma pahasına çayda boğulma tehlikesi geçiren çocuk, bu olaydan beş gün sonra zatürreden ölür. Şiddet ile çocuğunu eğitebileceğini düşünen Muharrem Efendi, olumsuz ve geri dönüşü olmayan bir sonuca neden olmuştur. “«Babacığım... Vurma bana... Getirdim... Getirdim saatini!»” (s. 93) diye sayıklayarak ölen küçük çocuğun babasının “Son nefesinde bile itaatten ayrılmadı... Allah verdi, Allah aldı...” (s. 93) sözleri, kendi çocuğunun ölümünden dahi ders almadığını kanıtlar niteliktedir. “Dar anlamda şiddet bir birey veya toplumsal bir grup üzerinde kurulan baskıyı ifade eder. (...) Şiddet olgusu söz konusu olduğunda bireysel ya da toplumsal değer yargıları önemini yitirir ve yerlerini kaba kuvvete dayalı niteliksiz güce bırakır.” (Kızılcım, 2005: 181). Realist kimliğiyle tanıdığımız Reşat Nuri, yüzyıllar önce var olan ve bilgi çağı veya dijital çağ olarak adlandırılan 21. yüzyılda da hâlâ devam eden şiddet olgusuna kurmaca dünyanın penceresinden bakmamızı sağlar.

Çocuğun gelişimi ve toplum içinde yer edinmesi için gerekli olan unsurlardan biri de babasıyla olan iletişimidir. Ataerkil toplumlarda aileyi ayakta tutan, kollayan, yönlendiren kişinin erkek/baba olduğu bilinmektedir. Ancak “Bir İstifa” ve “Bilek Saati”nde bahsini ettiğimiz rolünden uzakta bir baba tiplmesiyle karşılaşırız. Öyle ki buradaki baba modeli, çocuğunu terbiye etmek amacıyla şiddete başvurur. Sert ve acımasız kişiliğiyle dikkat çeken baba modelinin yanında aile içinde söz sahibi olamayan, dirayetsiz annelere de yer veren Reşat Nuri, hikâyelerde fiziksel yahut psikolojik, her türlü şiddetin yıpratıcı bir etkisinin olduğunu vurgular. Diğer bir ifadeyle çocuğu korkutan, aşağılayan, onun güven duygusunu zedeleyen baba ve şiddet karşısında pasif kalan anne, çocukların psikolojik veya fiziksel anlamda derin yaralar almasına sebep olur. Bu doğrultuda “Bir İstifa”da babasının evden uzaklaşmasıyla sevinen bir çocuk betimlenirken “Bilek Saati”nde babasının dayacağından kurtulmak isterken ölen bir çocuk anlatılır. Çocuklarının hislerini ve düşüncelerini önemsemeyen, kendi doğru kabul ettiklerini çocuklarında görmek isteyen ebeveynler, onların üzerinde olumsuz etkilere yol açarlar. Bunun bilincinde olan Reşat Nuri hem çocuğun yetiştirilme sürecinde dayacağı eğitim aracı olarak kullanılmasının eleştirisini yapar hem de resmettiği şiddet yanlısı baba figürü ve

pasif anne tiplmesi ile ailenin çocuklarıyla ilişki noktasında mutlaka eğitilmesi gerektiği mesajını verir.

“Ev büyümekte olan çocuğun yaşayışında birçok roller oynar: sevginin doğal kaynağıdır, güvenlik duygusuyla yaşayabileceği bir yerdir.” (Sınar, 1995: 72). Evinde, ailesinin yanında kendini güvende hissedemeyen ve ailesinden sevgi yerine şiddet gören çocuğun ruhunda büyük bir boşluk açılır. Yüreğindeki ağırlığı taşıyamayarak bazen intiharı seçer. Yani bazı durumlarda çocuğun masum dünyasında çektiği acı, onu intihara sürükler. “Çocuk Kavgası” ve “Cazibe” hikâyelerini bu çerçevede değerlendirebiliriz.

Leylâ ile Mecnun’da yer alan “Çocuk Kavgası”nda üvey anne ve kardeşlerinin zulmüne uğrayan Pakize’nin yaşadıkları ele alınır. “Bir İstifa” ve “Bilek Saati”nden farklı olarak bu hikâyede üvey anne ve kardeşler profili ile karşılaşırız. Emekli mahkeme azası olan Ali Rıza Bey, eşinin ölümünden sonra kendinden yaşça küçük ve çocuklu Naciye Hanım ile evlenir. Pakize, yanında kaldığı büyükannesinin vefatıyla altı aydır babasında kalmaktadır ancak Naciye Hanım ile onun çocukları, Ali Rıza Bey’in sekiz yaşındaki kızı Pakize’ye bir türlü ısınamazlar ve ona zulmederler. Kocasının yaşlılığına ya da fakirliğine katlanan genç kadın, Pakize’ye tahammül edemez. Üvey annesine itaat etmediğinde dayak yiyen, evdeki çocukların her kavgasında suçlanan küçük kız, Naciye Hanım’ın Ali Rıza Bey’e şikâyetleri karşısında da sessiz kalır. Fakat bir gün babasının “Yanımıza geleli altı ay oldu... Bu altı ayda altı gün geçmedi ki, annen bir yaramazlığından şikâyet etmemiş olsun... Ölmüşleri rahmetle anmak lâzım... Fakat haminnen sana çok fazla yüz vermiş...” (s. 39) sözlerine dayanamayarak ona vücudundaki morlukları gösterir:

Pakize, başını kaldırdı, kara gözü yaş içindeydi:

— Annem ne derse yapıyorum... Küçük kardeşlerime dadı gibi bakıyorum... Ben, hiç yaramazlık etmiyorum baba. Ama yine memnun olmuyorlar. Bilmem ki, ne yapayım?

Çocuk, masum bir yeisle avuçlarını açıyor, babasının yüzüne bakarak ağlıyordu:

— Onlar da bana neler yapıyorlar... Sana hiç şikâyet etmiyorum... Biliyorum ki, dinlemeyeceksin...

Pakize, yavaş yavaş entarisinin kolunu sıvıyor, yakasının düğmelerini çözüyor, mor çürükler, bereler gösteriyordu. Bunlar, küçük kardeşlerinin eseri idi... Annelerinin, Pakize’ye düşman gözüyle baktığını gören çocuklar, ona, hatır ve hayale gelmez zulümler yapıyorlardı. (s. 39-40).

Pakize’ye yaşatılanları dinleyen baba, o güne kadar kendi kızına bu denli uzak ve yabancı kalmış olmasından dolayı vicdan azabı çekerek dayanılmaz bir acı hisseder. Karısına ve üvey çocuklarına karşı vaziyeti değişen Ali Rıza Bey, karısıyla olaydan bir süre sonra ayrılmaya karar verir. Ancak babasının yüzündeki hüznü gören Pakize, iç dünyasında çatışmalar yaşar:

Pakize; suçlu bir insan korkaklığıyla karanlıkta tavan arasına çekilmişti, evbark yıkımının ne olduğunu biliyordu. Bu felâkete kendi sebep olmuştu.

Bütün gece uyumadı, gözlerini karanlığa dikip düşündü. Sabaha karşı aşağı indi, aralıkkapıdan korka korka babasına baktı. Bu adamın kendisi için yaptığı

İNSANLIĞA DÜŞÜRÜLEN GÖLGE:
REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN HİKÂYELERİNDE ŞİDDETE MARUZ KALAN ÇOCUKLAR

fedakârlığı anlıyor; minimini olmasına rağmen, onun, üvey anası için nasıl yanacağını hissediyordu. Belki de ölecekti.

Uyku, Ali Rıza Beyin yüzündeki sert maskeyi düşürmüştü. Bu, ihtiyarlamaya başlayan adamın bütün ıstırapı yüzünde okunuyordu. Küçük kız, uzun uzun düşündükten sonrakararını verdi, ayaklarının ucuna basarak odaya girdi, babasını alnından öptü...

* * *

Pakize, kaybolmuştu... İki gün sonra onun ölüsünü civardaki metrük bir köşkün kuyusunda buldular.

Suyun derinliğini tahmin edemediği için, ölemekten korkmuş, pembe entarisinin kuşağıyla boynuna kocaman bir taş bağlamıştı. (s.42).

Babasının yeteri kadar ilgilenmediği ve üvey annesi ile kardeşlerinin zulmettiği Pakize, ailenin dağılmasında kendini suçlu görür. Bu yüzden de kendini kuyuya atarak ölümü seçer. Alıntıda geçen “pembe entari”, “kuyu” ve “boyna bağlanan kocaman taş” ifadelerine dikkat etmemiz gerekir. Pembe, çocuğun masumiyetinin yanında hayallerin, şefkatin ve sevginin de rengidir. Koşulsuz sevgi ve şefkate ihtiyacı olduğu bir dönemde sekiz yaşındaki çocuğun payına düşen zulüm olmuştur. Yaşına rağmen her türlü hakaret ve eziyetle tek başına baş etmeye çalışan Pakize, o yaşta hayaller kurup oynaması gerekirken soğuk ve karanlık bir kuyunun içinde ölüme gitmiştir. Pembe entari, küçük kızın hayallerini, sevgiye ve şefkate gereksinim duyduğunu sembolize ederken dipsiz kuyu, çaresizliğin; ölmeyi garantilemek için Pakize'nin boynuna bağladığı kocaman taş da onun küçücük bedenindeki cefanın simgesidir.

“Çocuk Kavgası”nda olduğu gibi “Cazibe” başlıklı hikâyede de üvey anne zulmü ve çocuk ölümüyle karşılaşırız. On üç yaşındaki Adnan ve dokuz yaşındaki Cemile'nin babaları, karısının ölmesiyle birlikte çocuklu bir kadınla evlenir. Ancak üvey anne, kendi çocuğunu kollayıp üvey çocuklarına kötü muamele eder ve üstelik baba da her daim karısının yanında olur:

Kumsaldan Cemile'nin mehtapta bir beyaz kuş gibi uçan eteklerini görüyor, ince sesiyle söylediği türküleri dinliyordu. Salıncak birden bire durdu. Türkü kesildi, Adnan anasıyla Cemile'nin heyecanlı heyecanlı konuştuklarını, sonra Cemile'nin hıçkırık hıçkırık ağlamağa başladığını duydu. Telaşından dik bayırda ayakları kayarak, dikenli otlara sarılarak yukarı çıktı. Mesele pek sade idi. Kardeşleri salıncığa binmek istemişler, Müzeyyen razı olmamıştı. Onu anası da azarlamış, zorla salıncaktan indirmişti. Adnan müdahale etti:

— Ben onu kardeşime kurdum abla... Niçin böyle yapıyorsunuz, dedi. Ona anasının yerine babası cevap verdi. Sert bir sesle:

— Öteki kardeşin değil mi, bu nasıl söz? İşitmeyeyim bir daha ağzından, dedi. (s. 154).

Üvey anneleri, sık sık özellikle Cemile'yi hırpalıyor ve bu duruma baba, sesini çıkarmaz. Yani Cemile hırpalanırken ağabeyi dışında onu koruyacak kimsesi yoktur. Annesinin Cemile'yi ölmeden önce emanet ettiği Adnan da bir ay sonra yatılı mektebe başlayacağından kız kardeşini arkasında bırakmak zorundadır. Bir taraftan kardeşini teselli etmeye çalışıp diğer taraftan zihninden bu düşünceler geçerken ipe

kayaya bağlanmış boş balıkçı kayığı gören Adnan, kardeşiyle birlikte kayığa biner ve mehtabın içinde ağır ağır uzaklaşan iki kardeşten bir daha haber alınmaz.

Kardeşlere ne olduğu açık bir şekilde dile getirilmese de on üç yaşında bir çocuğun çaresizlikten kaynaklı ölümüne gittiğini anlayabiliriz. Saflığı, temizliği, dürüstlüğü sembolize eden çocuğun yine saflığın, temizliğin, duruluğun ve hayatın simgesi olan suda gözden kaybolması önem arz eden bir durumdur. Su, Ahmet Hâşim ve Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirlerinde olduğu gibi birçok eserde anne rahmine dönüşün sembolüdür. “Psikanalitik açıdan bakıldığında ana rahmine dönme (sendromu), özellikle beslenme, korunma, sevgi ve sıcaklık dolu bir mekâna ulaşma arzusudur. Bu, kişinin her şeyden kaçma isteği sonucunda oluşan psikoz olarak da ifade edilebilir.” (Karabulut, 2015: 73). Kayığa bindiklerinde Cemile'nin ilk defa “annemi istiyorum” diyerek ağladığına şahit olan Adnan, kız kardeşine “Annemi ister misin Cemile? Seni ona götürüyem mi? O bizi bekliyor. Göreceğiniz geldiği vakit Cemileyle gelirsiniz, diye bana tembih etti annen.” (s. 155) cümleleriyle karşılık verir. Yani burada geçen su, anneye dönüş imgesiyle birlikte düşünülebilir. Anneleri öldükten sonra ne babalarından ne üvey annelerinden sevecenlik gören kardeşler, annelerinin özlemiyle ve annelerine kavuşma umuduyla suyun içinde kaybolurlar.

“Çocuk Kavgası” ve “Cazibe” hikâyelerinde şiddet eylemi yön değiştirerek kişinin kendisine döner ve intihara dönüşür. Diğer bir ifadeyle şiddetten kaçan çocuk, intihar ederek hem daha fazla şiddete maruz kalmamayı ve özgürlüğü seçer hem de aslında bir nevi kendisine şiddet uygulamış olur. Bu noktada soru şu: Reşat Nuri, toplumun kanayan yaralarından biri olan çocuğa yönelik şiddeti ele alırken acı çeken çocuğun kurtuluş yolu olarak neden intiharı seçmiştir? “Sanatkâr, duyguları başka insanlardan daha fazla keskinleşmiş insandır. Böyle olunca ıstırapları da elbette daha büyük olacak ve bunların yankıları eser üzerinde görülecektir.” (Önertoy, 1981: 369) diyen yazar, edebiyatın toplumu yönlendirmede önemli bir rolü olduğunu farkındadır. “Ahmet Hamdi Tanpınar'ın deyişiyle «temiz ve musaffa bir insanlığın peşinde» olan” (Kudret, 1970: 260) ve realist kimliğiyle dikkat çeken yazarın bu tutumu ile şiddetin nelere mal olabileceğini ya da çocuğu nereye sürükleyebileceğini okura daha vurgulu ve etkili anlatmak istediğini düşünmekteyiz.

Tanrı Misafiri'ndeki “Hasta Çocuk” hikâyesinde ise buraya kadar ele aldığımız hikâyelerden farklı olarak bir çocuğun başka bir çocuğa uyguladığı şiddet üzerinde durulur. İki yaşından beri hasta olan ve beş çocuklu fakir bir ailede doğup büyüyen çocuğun iyileşmesi için ailesi elinden gelen her şeyi yapar ama hastalığına derman bulamazlar. Kucağındaki testisinden su içerek, konuşmayarak ve etrafına boş gözlerle bakarak günlerini geçirir hasta çocuk. Fakat bir gün sokaktan geçen yarı belinden aşağısı tutmayan sakat bir dilenci çocuk, onun dikkatini çeker:

Bir gün, sokakta sakat bir dilenci çocuk peyda oldu. Zavallının yarı belinden aşağısı tutmuyor, köpek yavrusu gibi karnının üstünde sürüne sürüne yoldan geçiyordu.

Hasta çocuk, onu görünce birdenbire dalgınlıktan uyandı; gözleri parlamaya, vücudu, yüzü garip bir heyecanla titremeye başladı. Yerinde doğrulmak, küçük dilenciye doğru ilerlemek istedi. Beceremedi, yüzüstü, şiltenin kenarına düştü. Fakat bu acz, onun ümidini kırmıyor, istediğini mutlaka yapmak için başının azimle işlediğini görüyordu. Nihayet, senelerden beri ilk defa gülümsedi ve söyledi:

— Çocuk... Azıcık yanıma gel... Bak, sana neler vereceğim!.. (s. 170).

Sakat dilenciği görünce heyecanlanarak onu yanına çağırır ve yanına geldiğinde de hırsıyla dövmeğe başlar. Gürültüyü duyan anne ve baba, dilenciği güç bela hasta çocuğun elinden kurtarırlar. Hasta olmasına rağmen bitap düşmeyen çocuğun, aksine yüzüne can gelir, gözleri gururla parlar. Hikâyenin mesajı da sonda verilir: “Hasta çocuk, nihayet kendinden daha bir düşkününü bulup ezmiş; insanlığın şeref sahibi olma ve gururunu duymuş, yaşamının tadını tatmıştı.” (s. 171).Şiddet, öfkeyi bastırmayı da içinde barındırır. İki yaşından itibaren hasta olan ve pek konuşmayan çocuk, kendinden daha kötü durumdaki birini görünce canlanarak içindeki öfkeyi dışarı çıkarır. Yazar, hasta çocuğun kendisinden daha aciz olan dilenciğe eziyet etme zevki ile insanlığın temel problemlerinden birine -büyük balığın küçük balığı yemesi olayına- gönderme yaparak bu durumu tenkit eder.

Sonuç

Toplumun mihenk taşı olarak kabul edebileceğimiz çocuk, edebiyatın her döneminde dikkat çeken ve ele alınan konulardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı'ndan bu yana Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Samipaşazade Sezai, Muallim Naci, Nabizade Nazım, Recaizade Mahmut Ekrem, Halit Ziya Uşaklıgil, Halide Edip Adıvar, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Peyami Safa, Orhan Kemal, Füzûzan, Aziz Nesin, Hasan Ali Toptaş, Gülten Dayıoğlu, Ayfer Tunç gibi pek çok yazar, dolaylı ya da doğrudan çocuk konusunu eserlerinde işlerler. Yazdıklarıyla Türk edebiyatı tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olan Reşat Nuri Güntekin de gerek roman⁶ ve tiyatrolarında gerek hikâyelerinde çocuk kahramanlara yer vererek çocuğun toplumdaki konumunu gözler önüne serer. Çocuğun toplumdaki yerini verirken ele aldığı ve eleştirdiği konular arasında çocuğa uygulanan şiddet dikkat çeker.

Çocuk üzerinde onarılması güç izler bırakan şiddet, günümüzde de toplumun kanayan yarası olan ve hangi dönemde olursa olsun tenkit edilen toplumsal bir olgudur. Çocuklara fiziksel ya da psikolojik zarar verebilecek her türlü eylem, onların acı çekmesine yol açar. Acı çeken çocuk da toplumun sosyal, toplumsal ve kültürelbütünlüğünün zedelenmesine yol açar. İşte bu durumun farkında olan Reşat Nuri, bazı hikâyelerinde özellikle babalarından şiddet gören çocuklardan söz ederek hem şiddetin bireye zarar verdiğinin, hatta bireyi intihara bile sürükleyebileceğinin vurgusunu yapar hem de eleştirdiği bu olgunun sadece bireyleri değil, toplumu da olumsuz yönde etkileyeceğinin mesajını verir.

Kaynakça

- AKTÜRK, Şenol (2003), *Reşat Nuri Güntekin'in Hikâyelerinde Yapı ve Tema*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- BULUN, Eyüp (2019), *Reşat Nuri Güntekin "Merhametin Romancısı"*, Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul.
- GARIP, Soner (2016), *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Çocuk*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (2017), *Olağan İşler*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

⁶ Reşat Nuri'nin romanlarında çocuk konusunu ele alan çalışma için bakınız: Garip, 2016.

- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (2018), *Tanrı Misafiri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (2019), *Sönmüş Yıldızlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (2020), *Leylâ ile Mecnun*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- KANTER, M. Fatih (2006), *Ölümünün 50. yılında belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- KARABULUT, Mustafa (Güz 2015), “İmge ve Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde ‘Su’ İmgesi”, *Journal of Turkish Language and Literature (Littera Turca)*, C. 1, S. 2, s. 65-84.
- KARABURGU, Oğuzhan (2021), *Bir Sevgi ve Şefkat Ürpermesi Reşat Nuri Güntekin’in Hikâyeciliği*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- KIZILÇİM, Yavuz (2005), *Toplumbilimsel Roman Çözümlemesi Louis Aragon ve Attilâ İlhan*, Ürün Yayınları, Ankara.
- KUDRET, Cevdet (1970), *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1859-1959*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- ÖNERTOY, Olcay (Aralık 1981), “Reşat Nuri Güntekin’in Yazınımızdaki Yeri”, *Türk Dili*, Özel Bölüm: Reşat Nuri Güntekin, s. 366-370.
- SINAR, Alev (1995), *Türk Hikâye ve Romanında Çocuk (1872-1950)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- YUSOĞLU, Nebahat (2020), *İstanbul Mizahı ve Reşat Nuri Güntekin’in Mizahi Hikâyeciliği*, Hece Yayınları, Ankara.
- YÜCEBAŞ, Hilmi (1957), *Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri*, Yeni Matbaa, İstanbul.
- <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c056/b032/tbmm230560320097.pdf>, Erişim Tarihi: 20.06.2021.
- <https://www.istanbul.edu.tr/tr/haber/cocuklar-her-turlu-ihmal-ve-istismardan-korunmali-her-kosulda-yetiskinlerden-dah-57007700460043004B0031003200550055003600660039007900700046006200610041004F003200370077003200>, Erişim Tarihi: 20.06.2021.